

УДК: 327(477+470+571)+327.39(4)

ПРОНЬ Т. М.

м. Миколаїв

ЄВРАЗІЙСЬКА РОСІЯ ТА ЄВРОПЕЙСЬКА УКРАЇНА: СУЧАСНА БИТВА ЗА ВЕЛИКУ ЄВРОПУ

Автор, використовуючи різноманітні джерела і літературу, намагається об'єктивно-історично надати характеристику сьогоденним європейським векторам зовнішньої політики Росії та України.

Ключові слова: Європа, Азія, зовнішня політика, Росія, Україна, демократія.

Постановка проблеми. Сьогоднішня Європа (хоча правильніше казати **Європи** або **Велика Європа** – Північна, Східна, Західна, Центральна і Південна) – це унікальний фрагмент глобальної міжнародно-політичної системи, що нараховує 43 країни. Щоправда, російські видання дають співвідношення або 42 [1, с. 7–80], або 44 [2, с. 16–96], «зараховуючи» Росію то до Азії [3, 236], то до Європи [4, с. 70].

Мета публікації полягає не в аналізі євроінтеграційних амбіцій Росії та України, змашених політичними барвниками, а у спробі розібратися, згрупувати, систематизувати, та, за можливістю, надати об'єктивно-історичну характеристику європейським векторам зовнішньої політики обох держав. У цьому є також й новизна наукової розвідки.

Виклад основного матеріалу. Немає сенсу доводити, що **Україна** – суто **європейська** держава й територіально-географічно, й ментально-етнічно, й історично... Не потребує особливого підтвердження те, що **Росія** – **євразійська** країна та, хоча провідні російські науковці – історики, міжнародники, політологи – у найкращих підручниках під редакцією члена-кореспондента РАН, професора А. В. Торкунова вважають – «дилема «Європа або Азія» для російської зовнішньої політики є хибною», бо «в силу свого географічного розташування Росія просто не може дозволити собі одномірного підходу до вибору своїх регіональних пріоритетів» [5, 776], але насправді це не зовсім так...

Доказ перший. 28 червня 2000 р. президентом В. Путіним була затверджена нова редакція Концепції зовнішньої політики Російської Федерації [6], де чітко зафіксовано, що «відмінною рисою російської зовнішньої політики є її збалансованість. Це зумовлено геополітичним розташуванням **Росії** як **найкрупнішої євразійської країни**, яка вимагає оптимального поєднання зусиль **по всіх напрямках**» [7, с. 298–299].

До речі, й серед провідних російських науковців політологів-міжнародників немає єдності щодо майбутнього шляху Росії – європейського або євразійського. Прихильники першого напряму головне «призначення» Росії вбачають у її «поверненні до світової цивілізації» й прискореній інтеграції до Європи та спільноти західних держав». Прихильники другого, навпаки, посилячись на подвійну природу російської державності вважають «цілком можливим її відродження як євразійської країни й дотримуються антизахідних і антиглобалістських позицій» [8, с. 71].

Доказ другий. Сучасними пріоритетними спрямуваннями зовнішньої політики Росії є:

- Країни-учасники Співдружності Незалежних Держав (далі – СНД);
- Європа;
- США;
- Азія (в першу чергу держави АТР – Китай, Індія, Японія...);
- Близький і Середній Схід [9, с. 301–303].

Зовнішньополітичною «доктриною Путіна» є «інтеграціонізм», біля засад якого знаходяться прагматизм, економічна ефективність, пріоритет національних завдань [10, с. 735–736].

Доказ третій. Повернення Росії на «Великий Схід». Саме під такою підназвою вийшла робота С. Г. Лузяніна «Східна політика Володимира Путіна» (Москва, 2007 р.). «Великий Схід» для Росії сьогодні – це 51 країна-партнер у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, на Близькому і Середньому Сході, в Південній та Центральній Азії. Російський автор із задоволенням констатує, що «проект В. Путіна «Повернення Росії на Схід» вступив у стадію реалізації. Поки рано говорити про формування такої системної стратегії, в якій всі східні напрями російського зовнішньополітичного курсу були б вибудовані згідно ієрархії інтересів РФ й, до того ж, з повним урахуванням пріоритетності та специфіки тих або інших регіонів і окремих країн. Скоріше за все,

ми спостерігаємо початковий процес формування такої стратегії та початкові зусилля з її втілення». І висновок С. Лузяніна стратегічно-оптимістичний та упевнений: «Для Росії «Великий Схід» – це надовго. Мабуть, назавжди...» [11, с. 430; 436].

Доказ четвертий. Звернемося до популярної (тобто, для всіх) російської енциклопедії: «Західна частина Росії знаходиться в Європі, але *більша частина цієї величезної країни лежить в Азії* (курсив Т. П.). Прийнято вважати, що кордон між європейською та азіатською частинами Росії проходить по хребту Уральських гір» [12, с. 237–238]. А російське співробітництво у Євразійському економічному співтоваристві (Росія, Білорусь, Казахстан, Киргизія, Таджикистан – створена 10 жовтня 2000 р.); у Шанхайській організації співробітництва (Росія, Китай, Казахстан, Киргизія, Таджикистан, Узбекистан – декларація про створення підписана 15 червня 2001 р.) [13, с. 854]?

До основного «євразійського масиву» Російської Федерації приєднуються структури Сибірської платформи, які значною мірою збігаються з територіями Якутії та Красноярського краю, а також із зонами від Алтаю й Байкалу до Тихого океану, тобто вони вже не є «євразійськими» у прямому сенсі цього слова. І якщо європейська частина території Росії об'єктивно тяжіє до співробітництва з Європою, Євросоюзом; Сибір з її паливно-енергетичними, сировинними й металургійними комплексами звернена одночасно й на Захід, й на Схід; то Далекий Схід геополітично і гео економічно тяжіє до зв'язків з країнами Східної Азії.

Доказ п'ятий. Найголовніший. Імперські амбіції Росії в особі Путіна. Російські науковці в зв'язку з цим «люблять» посилатися, передусім, на Збігнева Бжезинського. Відійду, спочатку, від традицій «руської школи» та згадаю працю американського вченого російського походження А. Авторханова з характерною назвою «Імперія Кремля. Радянський тип колоніалізму». Наведу лише три тези Авторханова з другого розділу «Росія, СРСР та Україна», залишивши їх без коментарів.

Перша. «Коли польська держава пішла з історичної сцени, розділена Катериною II між Росією, Прусією й Австрією, положення України не змінилося. Політика ополячення на Західній Україні замінилася політикою онімечення, а на Східній Україні ще більше посилювалася політика русифікації. Обидві держави ста-

вили за мету остаточну деукраїнізацію України, щоб легше було нею керувати. І все-таки була різниця між австрійською і руською деукраїнізацією: австрійці визнавали факт існування української культури та української мови, а свій слов'янський та єдиновірний «старший брат» не визнавав ні того, ні іншого.

Якщо бути історично точним, то «старший брат», власне, був не старшим, а молодшим братом, «біженцем», який, рятуючись від азійських орд, втік з Київської Русі та створив на півночі між Окою і Волгою, яке з часом стало могутнім, велике Московське князівство»;

Друга. «...до революції [1917 р. – Т. П.] одна Україна годувала всю Європу своєю пшеницею...»;

Третя. «Увесь український народ в його [Сталіна – Т. П.] очах складався лише з одних «бандерівців». Тому йому прийшла в голову... ідея: чи не заслати весь український народ на зразок кавказьких народів, калмиків і кримських татар. Ми пам'ятаємо відоме місце з доповіді Хрущова про «культ особи» на XX з'їзді партії (1956 р.). Ось воно: «Українці уникли цієї участі лише тому, що їх було дуже багато, не було місця, куди їх висилати...» [14, с. 59; 77; 80–81].

Повертаючись все ж таки до Зб. Бжезинського, підкреслю його авторитетну думку як всесвітньовідомого політолога: «Поява незалежної держави України не тільки змусила всіх росіян переосмислити характер їх власної політичної та етнічної приналежності, але й окреслила велику геополітичну невдачу Російської держави. Втрата України виявилася геополітично важливим моментом з причини суттєвого обмеження геостратегічного вибору Росії» [15, с. 114].

Цілком зрозуміло, що Україна посідає центральне місце (можливо, після США і Західної Європи) у системі геополітичних інтересів Росії. Це пояснюється наступним:

Перше. Життєвою потребою Росії у розширенні та зміцненні впливу як на європейський континент, так і на євразійський простір, без чого вона ніколи не знайде свого місця серед великих світових держав. Територія України являє собою найвигіднішу позицію для такого впливу: **втрата України великою мірою призвела б до втрати російського впливу, передусім, у Центральній та Східній Європі та на Балканах** (які, до речі, вважаються зоною Південно-Східної Європи).

Після розпаду СРСР Росія «загубила» контроль над транспортними комунікаціями, що зв'язували її з Центральною, Східною, Західною Європою. Саме через Україну проходить головний вузол автодорожніх і залізничних комунікацій, які забезпечують товарообіг між Росією і країнами Європи. 95% російського природного газу, що постачається на Захід, проходить через газотранспортну систему України.

У структурі транспортної системи України функціонують 20 морських торговельних портів, 10 річкових портів, 6 залізниць, 30 аеропортів, понад 40 авіа- та 150 судноплавних компаній. Загальна довжина залізничної мережі України складає 22,1 тис. км., річкових шляхів – 2,3 тис. км., мережі автомобільних шляхів загального користування – 169,7 тис. км. [16, с. 199–200].

А той факт, що 90% бойового складу Чорноморського флоту Російської Федерації зосереджено в одній базі на території України (2 пункти базування, включаючи Севастополь, 4 аеродроми) [17, с. 366].

Друге. Потребою в ресурсному потенціалі, необхідному для зміцнення Росії. Саме завдяки залученню ресурсного потенціалу України, стали можливими російська експансія та освоєння таких територій як Середня Азія, Забайкалля, Кавказ, Далекий Схід. Частка Росії в торговельних зовнішньоекономічних відносинах України складала (дані на 2003 рік) близько 34%, тоді як частка України у відповідному товарообігу Росії не перевищувала 6%. Частка імпорту товарів з Росії становила близько 38%, тоді як експорт української продукції до Росії не перевищував 18% [18, с. 370].

Третє. У геополітичному сенсі без території України Російська Федерація не видається самодостатньою, що, в свою чергу, пояснюється саме потребою у відновленні імперської сутності Російської держави. «Битва за Європу», на жаль, у 2013 році призвела до появи в Україні й «чорної п'ятниці» на зразок «чорного понеділка» США 1932 р. (відмова української сторони підписати угоду про європейську асоціацію у Вільнюсі 29 листопада), й «кривавої суботи» («кривава неділя» в Росії 1905 р.) – 30 листопада 2013 р., коли бійці з міліцейського угруповання «Беркут» у Києві побили мирне студентське зібрання.

Четверте. Ще один не менш важливий геополітичний інтерес Росії до України пов'язаний з потребою у людських ресурсах. Особли-

во катастрофічна ситуація в азійській частині Російської Федерації (за Уралом). З 1994 до 2004 рр. населення у Сибіру скоротилося на 4,8%, на Далекому Сході – на 16%, кількість населення Чукотки зменшилося зі 180 тисяч осіб до 65 тисяч [19, 4]. Якщо подібна тенденція збережеться й надалі, то кількість населення Росії, за прогнозами, у 2050 р. становитиме 114 млн. (замість 145), а у 2100 р. – близько 80 мільйонів [20, с. 356].

Ще у грудні 2004 р. президент В. Путін стверджував, що Росія не проти інтеграції України в Європейський Союз (ЄС), але поки це відбудеться, – основним її партнером залишатиметься саме Росія. У дусі гасел «До Європи разом з Росією» В. Путін пропонував будувати спільний економічний простір у межах Великої Європи (офіційна українська сторона повторила це через 9 років – у листопаді 2013 р.) і разом рухатися до загальноєвропейських стандартів [21, с. 19].

Щоправда, нічого нового В. Путін не сказав, майже через рік повторивши позицію головного ідеолога «ліберального імперіалізму», лідера «Союзу правих сил» Анатолія Чубайса, що пролунала 25 вересня 2003 р. у Санкт-Петербурзькому державному інженерно-економічному університеті [22, 390]. Саме «ліберальні імперіалісти» схильні будувати спільні російсько-українські проекти типу «В ЄС разом з Росією», «В Європу разом з Росією», «У НАТО разом з Росією», проте такі проекти є ні чим іншим, ніж **ідеологічним гаслом**, яке прикриває спільні **тіньові бізнес-інтереси**.

Зрозуміло, що реалізуючи євроінтеграційний проект «У Європу разом з Росією», Україна може потрапити тільки в Росію, віддалившись тим самим й від Європи, й від Європейського Союзу. Більше того, рівноправні відносини з Росією можливі лише тоді, коли Україна стане де-факто й де-юре частиною Європи і буде сприйматися росіянами виключно як така (адже вони самі мріють бути європейцями). Не можна допустити переорієнтації України з Європи на Росію, бо прикриваючись міцними фінансово-економічними й культурно-мистецькими українсько-російськими зв'язками, остання зрештою піде на відновлення відкритих кордонів та, наприкінці, на **новий політичний союз** (можливо, у межах трикутника – Росія, Україна, Білорусь). Цьому може перешкодити, в першу чергу, позиція самої України та її народу; США та Західної Європи,

партнерські відносини з якими Росії аж ніяк не вигідно втрачати.

Висновки. Нехай Росія, згідно її зовнішньо-стратегічних уподобань, рухається у всіх напрямках – Схід, Захід, Південь, Північ; вона, безумовно, залишиться могутньою економічно-політичною світовою державою, що посідає поважне й вагоме місце у світовій співдружності. В Україні, на щастя, лише один напрямок як суверенної незалежної країни, – європейський, іншого, не має й не буде, але при цьому необхідні міцні, нормальні, доброзичливі, рівні, прозорі, зважені, далекоглядні відносини з найближчими сусідами, і, в першу чергу, з Російською Федерацією, бо за східною мудрістю (Росія як раз на сході кордону України): «Близький сусід рідніший за далекого родича». А маленька європейська Україна [23] буде жити, багатіти, квітнути, розвиватися, вдосконалюватися, щасливо, заможно й упевнено дивитись у майбутнє як рівноправний суб'єкт регіональної міжнародної системи, назва якої – Велика Європа. Навіть російський «троянський кінь» з «подарунком» у вигляді багатомільярдної позики не зможе зупинити державницько-політичний інтеграційний рух України до європейського простору, цивілізації, цінностей. Битва за Велику Європу триває... Не хотілося, щоб наприкінці, незалежно з якого боку, – європейського, російського, українського... – це була б «піррова перемога».

Список використаних джерел

1. Страны и народы. Популярная энциклопедия. — СПб.: Дельта, 1997. — 352 с.
2. Новый универсальный справочник стран и народов мира / сост. Стадник А. Г. — Ростов н/Д: Феникс, 2006. — 380 с.
3. Страны и народы. Популярная энциклопедия. — СПб.: Дельта, 1997. — 352 с.
4. Новый универсальный справочник стран и народов мира / сост. Стадник А. Г. — Ростов н/Д: Феникс, 2006. — 380 с.

ПРОНЬ Т. Н.

г. Николаев

ЄВРАЗИЙСКАЯ РОССИЯ И ЕВРОПЕЙСКАЯ УКРАИНА: СОВРЕМЕННАЯ БИТВА ЗА БОЛЬШУЮ ЕВРОПУ

Автор, используя различные источники и литературу, пытается объективно-исторически дать характеристику сегодняшним европейским векторам внешней политики России и Украины.

Ключевые слова: Европа, Азия, внешняя политика, Россия, Украина, демократия.

PRON T. M.

Mykolaiv

EURASIAN RUSSIA AND EUROPEAN UKRAINE: THE MODERN BATTLE OF GREAT EUROPE

The goal of the publication is not the analysis of European integration ambitions of Russia and Ukraine, colored by policy, but the attempt to sort, group, organize, and, whenever it's possible, to give an objective historical characteristics of European foreign policy vectors of both states.

Key words: Europe, Asia, foreign policy, Russia, Ukraine, democracy.

5. Современные международные отношения и мировая политика : учебник / [А. В. Торкунов, И. Г. Тюлин, А. Ю. Мельвиль и др.] ; МГИМО. — М. : Просвещение, 2005. — 990 с.
6. Концепция внешней политики Российской Федерации // Международная жизнь. — 2000. — № 8—9.
7. Мировая политика и международные отношения : учебное пособие / под. ред. С. А. Ланцова, В. А. Ачкасова. — СПб. : Питер, 2007 — 448 с.
8. Шергин С. О. Политология міжнародних відносин : навч. посіб. / С. О. Шергин. — К. : Дипломатична академія України при МЗС України, 2013. — 204 с.
9. Мировая политика и международные отношения : учебное пособие / под. ред. С. А. Ланцова, В. А. Ачкасова. — СПб. : Питер, 2007. — 448 с.
10. Современные международные отношения и мировая политика : учебник / [А. В. Торкунов, И. Г. Тюлин, А. Ю. Мельвиль и др.] ; МГИМО. — М. : Просвещение, 2005. — 990 с.
11. Лузянин С. Г. Восточная политика Владимира Путина. Возвращение России на «Большой Восток» (2004 – 2008 гг.) / С. Г. Лузянин. — М. : АСТ: Восток-Запад, 2007. — 447 с.
12. Страны и народы. Популярная энциклопедия. — СПб. : Дельта, 1997. — 352 с.
13. Современные международные отношения и мировая политика : учебник / [А. В. Торкунов, И. Г. Тюлин, А. Ю. Мельвиль и др.] ; МГИМО. — М. : Просвещение, 2005. — 990 с.
14. Авторханов А. Империя Кремля. Советский тип колониализма. — Вильнюс : АО Москов. объедин. избирателей (ИМОИ) и фирма INPA, 1990. — 240 с.
15. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. — М. : Межд. отношения, 2000. — 256 с.
16. Асиметрія міжнародних відносин / під ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. — К. : Видавничий дім «Стилос», 2005. — 555 с.
17. Там само.
18. Россия в цифрах 2003: Краткий статистический сборник. — М. : Госкомстат России, 2003. — 402 с.
19. Having it both ways // The Economist. — 2004. — May 22—28th.
20. Асиметрія міжнародних відносин / під ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. — К. : Видавничий дім «Стилос», 2005. — 555 с.
21. Українсько-російські відносини: зліти та падіння / підготував Б. О. Парахонський. — К. : Т-во «Знання» України, 2007. — 24 с.
22. Асиметрія міжнародних відносин / під ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. — К. : Видавничий дім «Стилос», 2005. — 555 с.
23. Європейський Союз – Україна. — К. : Представництво Європейської Комісії в Україні. 2009. — 12 с.

Стаття надійшла до редколегії 01.03.2014